

ЕВОЛЮЦІЯ СТАТУСУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Батраченко Тетяна Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Актуальність теми викривачів корупції постійно зростає на тлі глобальної боротьби з корупцією. Викривачі стали невід'ємною частиною антикорупційної системи, забезпечуючи виявлення та попередження корупційних дій у різних сферах суспільного життя. В Україні наукові дослідження щодо статусу викривачів корупції знаходяться на стадії активного розвитку, однак ще не досягли повної зрілості. Зокрема, існують окремі праці, присвячені аналізу міжнародного досвіду та його адаптації до українських реалій. Водночас, українські науковці стикаються з проблемами, пов'язаними із правовим вакуумом та недостатнім захистом викривачів. Важливою залишається задача подальшого дослідження цієї тематики з акцентом на імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство [1].

Тема викривачів корупції досліджується активно, але потребує глибшого аналізу з огляду на порівняння міжнародних стандартів та українських реалій. Недостатнє правове забезпечення викривачів у багатьох країнах, зокрема в Україні, залишається однією з основних перешкод на шляху до ефективної боротьби з корупцією.

Викривач корупції, згідно з законодавством України, визначається як особа, яка повідомляє про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, якщо такі факти стали відомі їй у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською або науковою діяльністю (Закон України "Про запобігання корупції", ст. 1). У сучасній антикорупційній діяльності викривачі відіграють ключову роль, сприяючи виявленню та попередженню корупційних схем, що важливо для забезпечення прозорості та підзвітності [2].

Розвиток статусу викривачів у різних країнах демонструє широкий спектр підходів – від повного правового захисту та винагород до обмежених заходів, які залишають викривачів без належної підтримки. У країнах, де законодавчо закріплено захист викривачів, спостерігається більша ефективність у боротьбі з корупцією, що підкреслює необхідність удосконалення національних правових механізмів у цьому напрямі. Міжнародний досвід у захисті викривачів корупції базується на ряді

ключових документів. Конвенція ООН проти корупції (2003 р.) передбачає захист осіб, які повідомляють про корупційні дії, а також зобов'язує держави-учасниці вживати необхідних заходів для забезпечення такої підтримки. Директива ЄС 2019/1937 про захист викривачів корупції є ще одним важливим документом, який встановлює стандарти захисту та визначає умови для безпеки викривачів у країнах-членах ЄС [3].

Приклади успішних антикорупційних програм, що залучають викривачів, можна знайти в таких країнах, як США, Великобританія та Канада. У США Закон про боротьбу з корупцією (False Claims Act) надає викривачам можливість брати участь у судових процесах та отримувати фінансові винагороди за допомогу в поверненні незаконно отриманих державних коштів. У Великобританії Закон про викривачів (Public Interest Disclosure Act) забезпечує правовий захист викривачів, що сприяє активному викриттю корупційних схем. Канада також запровадила систему захисту викривачів на державному рівні, яка включає заходи для забезпечення їхньої безпеки та підтримки [4].

Ці приклади свідчать про ефективність комплексного підходу до захисту викривачів у боротьбі з корупцією на міжнародній арені.

Розвиток законодавства України щодо захисту викривачів корупції розпочався з ухвалення Закону України "Про запобігання корупції" у 2014 році, який визначив базові положення щодо правового статусу викривачів та гарантій їхнього захисту. Проте, незважаючи на певні досягнення, українське законодавство все ще не повністю відповідає міжнародним стандартам [1].

У порівнянні з Конвенцією ООН та Директивою ЄС, українське законодавство має кілька значних прогалин. Зокрема, недостатньо розвинені механізми захисту викривачів, особливо в контексті конфіденційності та правової підтримки. Відсутність чітко визначених процедур щодо винагород та гарантій безпеки викривачів також створює суттєві ризики для осіб, які вирішують повідомити про корупційні правопорушення [4].

Аналіз існуючих проблем вказує на необхідність удосконалення національного законодавства, зокрема шляхом імплементації кращих практик захисту викривачів, запроваджених на міжнародному рівні. Необхідним є створення дієвих механізмів забезпечення безпеки викривачів, а також розробка програм їх правової та психологічної підтримки, що відповідають міжнародним стандартам.

Аналіз судової практики України щодо викривачів корупції свідчить про суттєві проблеми у забезпеченні їхніх прав. Зокрема, найбільші труднощі виникають у сфері захисту конфіденційності викривачів, що є критично важливим для їхньої безпеки. У багатьох випадках інформація про викривачів стає відомою третім особам, що наражає їх на небезпеку

репресій, тиску з боку керівництва або навіть загрози фізичної розправи. Це створює значний бар'єр для осіб, які розглядають можливість викриття корупції, оскільки вони часто бояться можливих наслідків.

Ще однією важливою проблемою є недосконалість правозастосування в Україні, коли викривачі залишаються незахищеними через відсутність належного механізму забезпечення їхніх прав. Зокрема, судові органи не завжди забезпечують належний захист викривачів у процесі розгляду справ, що пов'язано з недоліками законодавчого регулювання та недостатнім рівнем підготовки суддів до розгляду таких справ.

Хоча існують випадки, коли викривачі успішно захищені в судовому порядку, ці випадки є поодинокими і не свідчать про наявність системного підходу. У таких ситуаціях рішення судів можуть бути непослідовними, що ставить під сумнів ефективність правової системи щодо захисту викривачів. Наприклад, відсутність чітких критеріїв для визначення статусу викривача або недостатній рівень захисту конфіденційної інформації часто призводять до того, що викривачі залишаються без належної підтримки з боку держави.

У результаті цих проблем викривачі в Україні часто не отримують належного захисту, що негативно впливає на ефективність антикорупційної боротьби в країні. Це підкреслює необхідність подальшого вдосконалення законодавства та правозастосування для забезпечення надійного захисту викривачів і стимулювання їх до активної участі в процесах викриття корупційних правопорушень.

Для досягнення більш ефективного захисту викривачів в Україні необхідно суттєво вдосконалити національне законодавство, враховуючи передові міжнародні практики. Одним із першочергових кроків має стати забезпечення повної конфіденційності інформації, яку надають викривачі. Це можна реалізувати через запровадження технологічних і правових інструментів, що гарантують збереження анонімності та захищають викривачів від можливих переслідувань. Наприклад, можна створити спеціалізовані платформи для безпечного подання інформації, які б використовували сучасні криптографічні методи для шифрування даних.

Окрім цього, важливо розробити та впровадити механізми правового захисту викривачів. Це може включати створення спеціальних підрозділів у правоохоронних органах або судовій системі, які будуть спеціалізуватися на забезпеченні безпеки викривачів. Ці підрозділи повинні мати відповідні повноваження для оперативного реагування на випадки тиску, дискримінації або загроз, що можуть виникати стосовно викривачів. Доцільно також розглянути можливість надання викривачам безкоштовної правової допомоги, що дозволить їм захистити свої права в суді або під час слідчих дій [5].

Ще одним важливим аспектом є запровадження програм винагороди для викривачів. У багатьох країнах ефективно працюють системи, за якими особи, які допомагають викрити корупційні схеми, отримують фінансові винагороди за свій вклад. Це може стати додатковим стимулом для громадян брати участь в антикорупційній боротьбі. Однак, важливо забезпечити, щоб такі програми не створювали додаткових ризиків для викривачів, наприклад, у вигляді публічного розголошення їхніх дій.

Нарешті, необхідно розробити єдиний правовий механізм, який би об'єднав всі аспекти підтримки викривачів: від гарантій конфіденційності та правового захисту до програм винагороди. Цей механізм має бути зрозумілим і доступним для громадян, що значно підвищить ефективність боротьби з корупцією в країні. Важливо, щоб він ґрунтувався на міжнародних стандартах та був адаптований до специфіки українського правового поля. Такий комплексний підхід дозволить створити ефективну систему підтримки викривачів, що стане значним кроком уперед у боротьбі з корупцією.

Викривачі відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією в Україні, однак їхній захист залишається недостатнім. Перспективи розвитку статусу викривачів вимагають інтеграції міжнародних стандартів та реформування законодавства для створення надійної системи підтримки. Заклик до реформування є важливим кроком для забезпечення ефективного захисту викривачів і, відповідно, посилення антикорупційної боротьби в Україні.

Література:

1. Викривач корупції: формальність чи необхідність? *Сайт про кримінальну юстицію простою і зрозумілою мовою – JustTalk*. URL: https://justtalk.com.ua/post/vikrivach-koruptsii-formalnist-chi-neobhidnist?utm_source=BenchmarkEmail&utm_campaign=JustTalk_Digest_July&utm_medium=email (дата звернення: 11.08.2024).

2. Про запобігання корупції. Верховна Рада України. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

4. Загинеї З. Викривачі корупції: quid prodest? *Науковий часопис НАП*. 2021. № 2. С. 127–132.

5. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1999 № 994_102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text